

<https://doi.org/10.15407/uhj2026.01.153>
УДК 355.422+303.833.5(Крути)“1918”

Ольга КОВАЛЕВСЬКА

докторка історичних наук, професорка, провідна наукова співробітниця,
Національний заповідник «Киево-Печерська лавра» (Київ, Україна)
o_kovalevska2013@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4857-3388>

ПОДІЇ 1918 РОКУ ПІД КРУТАМИ ТА ЇХ УЧАСНИКИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ: ІНФОРМАЦІЙНА, ЕМОТИВНА ТА КОМЕМОРАТИВНА СКЛАДОВІ

Метою статті є огляд, характеристика та демонстрація корпусу мистецьких творів, присвячених подіям під Крутами та їх учасникам; репрезентація їхніх інформативних можливостей, емотивних функцій та комеморативних складових, що можуть сприяти як збереженню суспільної пам'яті про події 29 січня 1918 р., так і конструюванню історичних уявлень про них у сучасних поколіннях українців. **Джерельну базу** становить комплекс виявлених на сьогодні мистецьких творів і зображальних матеріалів, а саме графіки та графічного дизайну, живопису та пластичного мистецтва. **Історіографія** теми є нечисленною у порівнянні з літературою, присвяченою фактографічним аспектам проблеми, і представлена кількома спеціальними дослідженнями та публіцистичними текстами, авторами яких були П. Подобед, В. Скальський та ін. **Методологія** дослідження ґрунтується на принципах історизму, системності та неупередженості, джерелознавчому підході та методах спеціальних історичних дисциплін, зокрема евристики, ретроспекції, порівняння та іконографічному. **Наукова новизна** статті полягає в тому, що в ній уперше проаналізовано кілька груп візуальних джерел, створених протягом 1918—2025 рр., в яких було відображено як реальні події під Крутами 1918 р., так і суспільні

Цитування: Ковалевська О. Події 1918 року під Крутами та їх учасники в інтерпретації українських митців: інформаційна, емотивна та комеморативна складові. *Український історичний журнал*. 2026. № 1 (586). С. 153—172. <https://doi.org/10.15407/uhj2026.01.153>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

уявлення про них; продемонстровано інформаційну, емотивну та комеморативну частини мистецьких інтерпретацій. **Результати дослідження** демонструють здатність творів мистецтва відображати сутність історичних подій, сприяти конструюванню суспільної пам'яті про них візуальними засобами, викликати відповідні емоції, що сприяє їх залученню до освітніх, національно-патріотичних та виховних заходів, значимих в умовах війни.

Ключові слова: Крути, крутянці, живопис, графіка, мурали, нумізматичні джерела, фотодокументи, аудіовізуальні джерела (кіно), культура пам'яті.

Реакція українського суспільства на події, які сталися на станції Крути 29 січня 1918 р., була запізнилою. Такий стан справ був обумовлений загальною політичною та військовою ситуацією, що спричинила евакуацію з Києва Української Центральної Ради та окупацію міста більшовицькими військами Михайла Муравйова. Дізнатися про те, що насправді сталося на підступах до столиці наприкінці січня 1918 р. з курсантами Першої Української юнацької (юнкерської) школи ім. Б. Хмельницького, юнаками новоствореного добровольчого Помічного Студентського куреня січових стрільців і добровольцями з підрозділів місцевого Вільного козацтва із Ніжина, громадськість змогла лише після деокупації міста та повернення до нього законної влади.

Першою на загибель майже 30 студентів у бою під Крутами у березні 1918 р. зреагувала преса, під її впливом — влада, а згодом уже представники літературних і мистецьких середовищ, які поспішили зафіксувати свої рефлексії усіма доступними їм засобами. Майже одразу по подіях з'явилися вірші «Пам'яті тридцяти» Павла Тичини та «Під Крутами» Уляни Кравченко (1918). Натомість для появи повноцінних творів живопису, графіки й пластичного мистецтва знадобилося дещо більше часу.

Визначати точне датування багатьох виявлених візуальних матеріалів ще й сьогодні доволі складно через брак необхідної супровідної інформації. Тому, описуючи ті чи інші мистецькі інтерпретації, доводиться покладатися на опосередковані джерела та припущення.

Весь комплекс виявлених натепер творів і зображальних матеріалів, які в той чи інший спосіб були спрямовані на фіксацію пам'яті або формування певної інтерпретації подій кінця січня 1918 р. мистецькими засобами, можна систематизувати за кількома групами: графіка та графічний дизайн, живопис (у тому числі й стріт-арт) та пластичне мистецтво. Серед виявленого є автентичні твори (або їх репродукції), що фізично збереглися; задумані, але нереалізовані проекти, відомі нам із повідомлень тогочасної преси та літератури; а також втрачені об'єкти. Розповідь про них буде побудовано за хронологічним принципом.

Найбільш поширеними й популярними матеріалами, які сприяли формуванню суспільної пам'яті про бій під Крутами, жертвність молодих добровольців, які своїми діями забезпечили необхідні для підписання Брест-Литовського мирного договору умови, і, зрештою, про трагічну загибель юнаків, стали твори станкової графіки та видавничя продукція кінця 1910-х рр. Можемо припустити, що першою стала листівка 1918 р. У верхній частині композиції містився напис: «ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ», а в нижній — «ПОЛЯГЛИМ СИНАМ В БОРНІ

ПІД КРУТАМИ» [1]. На звороті цієї «листовної картки» зазначалося, що 10 % прибутку від її продажу буде спрямовано на будівництво пам'ятника загиблим. Зміст листівки цілком узгоджувався з повідомленням у тогочасній пресі про необхідність створення на одній із площ Києва монументу борцям за незалежність [2]. Якість друку цього графічного твору не дозволила достеменно ідентифікувати його автора, вказаного у нижньому правому куті («Гладун» чи «Глачун»). У центральній частині композиції було зображено могилу з простим дерев'яним хрестом і схилоного над нею Янгола Смерті. Оскільки похорон полеглих мав засвідчити і шану юним борцям за незалежність УНР, і повернення Центральної Ради до міста, листівка мала велике пропагандистське / інформативне значення. Окрім вище вказаної цілком практичної цілі, автор міг переслідувати й більш значущу мету, намагаючись добитися найбільшого емоційного впливу на тогочасне суспільство, викликаючи у пересічного обивателя співчуття, а у свідомих громадян — бажання боротися далі.

Подальші історичні обставини не дозволили українцям відстояти незалежність своєї держави й уже на початку 1920-х рр. штучно створена УСРР увійшла до складу СРСР. Від того часу в радянській Україні не могло бути й мови про будь-які меморіальні заходи щодо вшанування героїв Крут, а отже й про ті інформаційні матеріали, які сприяли фіксації пам'яті про події 1918 р. Водночас на тих українських теренах, які опинилися у складі Польщі та Чехословаччини, населення користувалося дещо більшою внутрішньою свободою. Це дало можливість українським громадам продовжувати розвивати комеморативні практики на локальному рівні й забезпечувати вшанування пам'яті крутянців шляхом приватної чи громадської ініціативи. Саме в таких умовах у 1933 р. на сторінках львівського журналу «Студентський шлях» [3, с. 413] з'явилася невеличка ілюстрація, що супроводжувала перелік загиблих під Крутами юнаків із зазначенням навчальних закладів, де вони навчалися. Композиція називалася «Героям з під Крутів». Появу цієї публікації слід вважати не випадковою. Річ у тім, що на початку 1930-х рр. складні відносини українського населення Галичини й Волині з польською адміністрацією II Речі-посполитої спричинили спалах патріотизму та настроїв національного спротиву. У цьому контексті зростання інтересу української молоді до національної історії та організація відзначень історичних ювілеїв і пам'ятних дат стали нормальним і на-

Ил. 1. Микола Битинський. Гравюра на честь крутянців, виконана для журналу «Гуртуймося» (Прага). 1935 р.

Ил. 2. Микола Битинський. Графічний аркуш «Крути». 1936/1938 р.(?)

На жаль, ця ідея так і залишилася нереалізованою. На згадку про неї зберігся лише невеличкий ескіз одного з варіантів зображення.

У першій половині 1930-х рр. свій внесок у справу пошанування загиблих студентів зробив один із визначних українських графіків — Микола Битинський (1893—1972). Йому належить кілька творів. Перший був використаний редакцією журналу «Гуртуймося», що друкувався у Празі. Журнальна ілюстрація за авторським графічним аркушем була опублікована у першому номері часопису за січень — березень 1935 р. За задумом художника тіла загиблих символічно накривав архангел Михаїл, покладаючи на голови полеглим вінок невмирущої слави (див. іл. 1). Поле бою було зображено на тлі давньої Софії Київської та пам'ятника Богдану Хмельницькому. Софійський майдан було обрано митцем не випадково, бо саме тут незадовго до славнозвісного бою хтось із загиблих міг слухати зачитування Третього та Четвертого універсалів Центральної Ради, тобто був присутнім при проголошенні Української Народної Республіки та її незалежності, за яку вони згодом віддали свої життя¹. Під опублікованою ілюстрацією редакція часопису розмістила розлогий підпис: «В Крутах Перші Лицарі України Герої-Юнаки святою кров'ю своєю накреслили величний шлях збройного змагу за Право, Волю і Державність Батьківщини. Слава їх безсмертного чину світитиме Україні вічно»².

Своєрідним продовженням теми збройного захисту щойно проголошеної республіки, приклад якого продемонстрували студенти, вільні козаки та українські старшини під Крутами, стала ще одна робота Миколи Битинського (див. іл. 2). Поки не вдалось встановити її кінцеве призначення, тобто, з'ясувати, чи це мав бути самодостатній графічний твір, чи ілюстрація до якогось твору, чи візуалізація до відзначення чергової річниці крутянського бою. Не визначеним залишається і точний рік виготовлення графічного аркуша — це може бути 1936 або 1938 рік.

Виключно ілюстративне призначення мала заставка часопису Союзу українських провінційних організацій (СУПО) в Чехословаччині «Український самостійник» за лютий 1936 р. Вона передувала тексту під назвою «Крути», опри-

¹ Центральний державний архів зарубіжної україніки (далі — ЦДАЗУ), м. Київ. Ф. 15. Оп. 1. Спр. 141. Арк. 10. Документ був представлений на документальній виставці до Дня Незалежності України у 2015 р. на сайті архіву.

² Там само.

людненому в цьому номері журналу. Це був фрагмент промови, виголошеної 19 березня 1918 р. Михайлом Грушевським під час панахиди за загиблими³. Голова УЦР, як очевидець і безпосередній учасник подій, подав короткий опис похоронної процесії. Зокрема він писав: «Попереду йшли учні різних шкіл, — дівчата несли вінки й квіти. За трунами українських героїв йшли їх найближчі, котрі супроводжували на місце вічного сну своїх синів, братів, суджених. Лиш за кількома трунами йшли тільки друзі з шкільної лавки та товариші зброї... Це були українські герої-гімназисти з Галичини»⁴.

Є очевидним, що у той час, як Велика Україна потерпала від більшовицької влади й не мала права на формування власної політики пам'яті, українці Галичині намагались у будь-який спосіб цю пам'ять про історично значущі події зберегти й передавати. Одним із поширених способів це робити був друк незначних тиражів листівок із відповідним нарративним і візуальним змістом. Саме такою слід вважати листівку 1937 р. Автора зображення, використаного видавцями, ідентифікувати не вдалося, оскільки не було виявлено жодного оригіналу самої листівки. Вона відома лише за публікаціями. Картка призначалась для використання під час відзначення чергової річниці подій під Крутами, тому її супровідний текст був глорифікаційного змісту: «Слава полеглим в бою під Крутами». Загалом це філокартичне джерело увічнення пам'яті крутянців вимагає окремого ґрунтовного дослідження, бо історія його створення та побутування залишаються не до кінця з'ясованими. Крім імені художника, який розробив саму композицію, без відповіді для дослідників залишаються ще кілька питань: чому на лицьовому боці самої листівки вказано місто Львів, а в супровідній літературі йдеться про випуск листівок у Тернопільському воєводстві? Чи був випуск листівок призначений для проведення якогось конкретного заходу вшанування пам'яті? Чи не мав цей випуск якогось спеціального призначення? Яка українська організація фінансувала це видання?

Аналогічні питання викликає ще одне графічне джерело. Ми не можемо впевнено сказати, до якого жанру належав оригінал цього твору: чи був це повноформатний плакат, чи твір малої графіки, тобто листівка. Цілком імовірно, що твір існував в обох форматах, що було поширеною тогочасною практикою. Єдине, що нам про нього відомо, що його автором був український графік Михайло Михалевич (1906—1984). Проведення порівняльного аналізу з іншими творами художника дає можливість припустити, що Михалевич цілком міг виконати плакат: «Впало триста — встають міліони, 1918—1938» (див. іл. 3) під час навчання у Празькій академії мистецтв у 1937—1938 рр. Зміст твору, як із погляду відзначення 20-річчя бою під Крутами, так і з огляду на майбутні наслідки Мюнхенської змови 1938 р., тобто проголошення українцями незалежності Карпатської України, створення Карпатської Січі та збройний захист теренів української держави, був доволі символічним і промовистим. Плакат був виконаний у техніці лінориту або дереворі-

³ ЦДАЗУ, м. Київ. Ф. 15. Оп. 2. Спр. 70. Арк. 33. Сторінка часопису була представлена на документальній виставці до Дня Незалежності України у 2015 р. на сайті архіву.

⁴ Там само.

Лл. 3. Михайло Михалевич. Плакат «Впало триста — встають мільони, 1918—1938». 1938 р.

Лл. 4. Михайло Михалевич. Обкладинка книги Євгена Маланюка «Крути. Народина нового українця». 1941 р.

зу, він поєднував експресіоністичну стилістику з ідеологічною символікою ОУН. Художник зобразив на передньому плані меч, до якого тягнуться сотні рук — символ поколінь українців, що продовжують боротьбу після героїв Крут. Текстовий блок твору сприяв формуванню основного міфологічного наративу, перетворюючи історичну трагедію на мобілізаційний акт колективної пам'яті.

У 1941 р. у Празі вийшла друком книга Євгена Маланюка «Крути. Народина нового українця». На обкладинці цього видання⁵, виконаній у стилістиці українського національного модерну 1930-х рр., М. Михалевич вдало обіграв одразу кілька впізнаваних візуальних образів: архангела Михаїла з мечем — як символ Воїнства Світа, тризуб — як символ незалежності української (не радянської!) держави, зображення калини й лавру — як флористичні символи України й вічної слави полеглих за її суверенність (див. іл. 4).

До чергової річниць бою під Крутами, яку в січні 1945 р. відзначали українські емігранти Канади, на сторінках часопису «Новий шлях», українського тижневика «Українського національного об'єднання» (УНО), що на той час ви-

⁵ Принагідно висловлюю подяку своєму колезі Олександру Маєвському за надані консультації з приводу визначення автора цього твору.

ходив у Вінніпезі, була опублікована стаття В. Гладуна «Крути»⁶. Тексту передувала ілюстрація, яка нібито мала відображати його зміст. Однак навіть побіжний погляд на неї викликає чимало запитань до художника. Ілюстрація не мала жодного історичного підґрунтя. Починаючи з того, що крутянці були зображені у сорочках з тризубами на рукавах, із гвинтівками й шаблями в руках, у кашкетах пізнішого часу, які своїм зовнішнім виглядом більше нагадували вояків УПА, ніж гімназистів. Зображуючи зіткнення «крутянців» з вояками М. Муравйова, які всі чомусь були представлені в «будьонівках» на головах, автор, ім'я якого не вдалося прочитати через погану якість друку, повністю проігнорував пору року, під час якої відбувався справжній бій. Судячи із зображення, воєнні дії між українськими добровольцями та червоногвардійцями відбувалися не взимку, а теплої пори. Це мало б викликати в обізнаного читача щонайменше потребу певного пояснення. Єдиним натяком на події під Крутами в композиції цієї ілюстрації було зображення будівлі з написом «Крути», що мала символізувати залізничну станцію, біля якої все сталося, а якесь далеке марево в небі з написом «Київ» — натякати на значущість бою для захисту столиці України. Таким чином, з одного боку, не можна не вітати намір редколегії часопису проілюструвати статтю спеціально створеною для цього картинкою, а з іншого, її важко позитивно оцінити як з історичного, так і з мистецького погляду.

На тлі згаданої візуалізації зовсім інакше сприймається дереворит званого українського митця Ніла Хасевича (1905—1952) із серії повстанської графіки «Кличі ОУН» (створеної 15 серпня 1949 р.) «Слава Україні! Героям Слава!» [4]. Цей твір є багатошаровим і містить чимало закодованої символічної інформації. У верхній частині твору розміщено образи воїнів давньоруської князівської дружини й козаків, які були покликані продемонструвати історичну тяглисть боротьби українців за волю та державність, що додатково унаочнено зображенням тризуба в центральній частині аркуша. Зображення другого рівня розміщені під гаслом: «За Україну, за волю, за народ!». Нижче, ліворуч та праворуч від центрального персонажа, розміщено окремі сценічні панелі з ілюстраціями подій під Крутами (1918) та під Базаром (1921) з відповідним написом, що нагадував про кількість полеглих: «300 під Крутами — під Базаром 359». Ще нижче містилось зображення сучасних художнику подій Другої світової війни та напис: «Безліч — в боротьбі ОУН—УПА». У нижній частині твору Хасевич зобразив скинуті під ноги головному персонажу нацистський і радянський прапори, що мали символізувати звільнення українців з-під ярма обох тоталітарних окупаційних режимів. На жаль, художнику, який все своє життя боровся з обома режимами «різцем і долотом», не вдалось дожити до часу здійснення його мрії. Ніл Хасевич був вбитий капітаном КДБ Борисом Стекляром у с. Сухівці на Рівненщині у 1952 р. Місце його поховання не встановлено [4].

Наступні десятиліття позначилися новими формами візуального унаочнення пам'яті про Крути. У 1951, 1958 та 1963 рр. Підпільна пошта України та художники, які з нею співпрацювали, увічнили пам'ять про бій та його учасників серіями марок,

⁶ ЦДАЗУ, м. Київ. Бібл. ф. 3. Інв. № 6008-О. Документ було представлено на документальній виставці до Дня Незалежності України у 2015 р. на сайті архіву.

Ил. 5. Програма «Крутянської академії в Балтіморі». 1965 р.

заради головної мети — здобуття свободи та відновлення незалежності України⁸.

Коли, зрештою, українцям у 1991 р. вдалося реалізувати свою давню мрію, тема вшанування пам'яті загиблих під Крутами набула нового звучання. Відтепер ставало очевидним, що загибель юнаків, які стали жертвами більшовицької навали, не була даремною, бо незалежність України, за яку вони полягли, була відновлена. Кількість мистецьких творів, присвячених самим подіям, їхнім учасникам і черговим річницям вшанування загиблих, суттєво зросла. Серед них власне графічних матеріалів було не так багато. До того ж, частина з них навряд чи могла бути зарахована до творів мистецтва, оскільки так само, як і у попередні роки, крім дійсно мистецьки виконаних робіт, щороку з'являлося все більше друкованої продукції утилітарного призначення, покликаної задовольнити попит на певні наочні матеріали з теми.

До категорії творів графічного мистецтва, автори яких прагнули в певний спосіб осмислити цю тему, варто віднести лише кілька праць. Серед них, перш за все,

⁷ ЦДАЗУ, м. Київ. Ф. 54. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 65—65 зв.

⁸ На думку О. Маєвського, інтерпретувати зображені символи можна й під іншим кутом зору, а саме: смолоскип є традиційним символом світла, знання, національного пробудження, безперервності боротьби, а також передавання ідеї в часі (метафора «передавання вогню»), гвинтівка ж може виступати символом збройного опору, самозахисту, військової честі та готовності до боротьби за державність. Разом вони формують бінарний символічний комплекс: духовна традиція (смолоскип) та збройна боротьба (гвинтівка).

Ил. 6. Іван Крислач. Ксилографія «Крути». 2004 р.

Ил. 7. Обкладинка книги «Бій під Крутами: героїзм і трагедія нашої історії» (Миколаїв). 2017 р.

слід згадати композицію, створену у 2004 р. відомим українським художником та графіком Іваном Крислачем (1929—2017). Чорно-біла ліногравюра мала традиційну назву «Крути» та представляла осучаснену інтерпретацію образу загиблих заради розп'ятої ворогами Батьківщини (див. іл. 6). Іншими працями слід вважати малюнки Юрія Журавля, який окрім таланту музиканта, дійсно наділений власним, неповторним стилем візуальної фіксації як історичних, так і сучасних подій, про що свідчить виданий альбом його малюнків, шаржів та ілюстрацій. Темі Крут Журавель присвятив щонайменше два твори: образ юнака з гвинтівкою під назвою «Крути» (2013) та багатофігурну композицію «Бій під Крутами. ...душу й тіло ми положим...» (2016) з книги «Битви за рідну землю» [5].

До праць більш прикладного чи утилітарного призначення, як от: художнє оформлення книг, створення логотипів сайтів, банерів для розміщення на інтернет-сторінках культурно-освітніх проєктів (наприклад, «Likbez. Історичний фронт») та в соціальних мережах, можна було віднести візуалізації Андрія Приймаченка (2016), Олександра Ком'яхова (2016) та ін. (див. іл. 7).

На відміну від графіки, яка своїми художніми засобами прислужилася тогочасній українській владі, щоб застосувати всі мобілізаційні можливості й залучити нові сили до боротьби з ворогами української республіки, живопис відіграв свою роль в іншому. Твори живопису, створені в різних жанрах, переважно були покли-

кані осмислити події під Крутами в ширшому контексті української революції та боротьби за незалежність.

Найімовірніше першим твором, створеним у жанрі батального живопису й покликаним відобразити саме бойові дії, стала акварель «Оборона студентським куренем залізничної станції Крути, 29 січня 1918». Її автором був Леонід Перфецький (1901—1977) — не лише художник, а й безпосередній учасник Української революції, офіцер Третьої Залізної дивізії УНР, художник-кореспондент у дивізії «Галичина», який разом із побратимами опинився в еміграції. Створена ним акварель не має точного датування. Найімовірніше вона належить до творчого доробку художника 1920-х рр. Бувши військовиком, художник зумів доволі реалістично зобразити й зовнішній вигляд українських добровольців, і їхню зброю, і навіть будівлю станції — сьогодні його роботи набувають характеру документальної замальовки. Нещодавно, завдяки виданню «Перфецький. Ілюстрована монографія» (2021), було оприлюднено ще дві акварелі художника на ту ж саму тему, створені вже в 1930-х рр. Це твори «Під Крутами» (представлений на виставці батальних творів Перфецького у Парижі 1932 р.) та його інша варіація — «Бій під Крутами» (Париж, 1936). На відміну від першої акварелі, обидва пізніших зображення представляли не героїчну оборону станції українськими студентами та юнкерами, а трагічні наслідки бою, після якого на пероні залізничної станції залишилися бездиханні й понівечені тіла. Поранених червоноармійці добивали на місці, а тих, хто вижив, відводили трохи далі й розстрілювали. Обидві роботи сповнені трагізму й викликають почуття ненависті до переможців [6].

Крім акварелі Л. Перфецького, іншим доволі впізнаваним твором, присвяченим військовим діям кінця січня 1918 р., стало монументальне полотно Олександра Климка (1908—1970) «Бій під Крутами. 1918». Тривалий час цей твір художника вважався втраченим і був відомим лише завдяки листівці, яка зробила його надзвичайно популярним під альтернативною назвою — «Українські Тернопіли» (див. іл. 8).

У 2012 р. при ретельному дослідженні вмісту мистецького фонду Львівської національної наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника картину було виявлено. Їй присвоїли інвентарний номер 1494, а у 2018 р. відправили на реставрацію. У 2020 р. полотно було представлено львівській громадськості. Під час презентації відновленого твору чи не вперше була озвучена історія його створення та побутування до того моменту, як 1939 р. картина була репресована. Появі полотна сприяв головний промоутер ідеї її написання — Іван Іванець (1893—1946), художник-баталіст з Галичини, січовий стрілець, який умовив О. Климка змінити свої мистецькі зацікавлення та перейти з натюрмортів і портретів на історичний і батальний жанри. Особливий вплив на художника на етапі формування концепції твору мала книга Володимира Яніва «Бій під Крутами», опублікована в 1934 р. Саме на її зміст спирався митець, коли відтворював на полотні момент рукопашного бою у відкритому полі неподалік залізничної станції. Поки художник закінчував свою роботу над картиною, у Львові при Науковому товаристві імені Шевченка відкрився Музей воєнно-історичних пам'яток. Саме в цій установі й експонувалось полотно

Лл. 8. Олександр Климко. Листівка «Бій під Крутами. 1918». 1936 р.

від 1938 р. [7]. У вересні 1939 р., після приходу більшовиків та Червоної армії до Західної України, музей було закрито, а картину розміром 170 x 320 см відправлено до спецфонду Львівського історичного музею, де вона переховувалася разом із полотнами Івана Іванця та Осипа Куриласа (1870—1951). У 1948 р. згадки про репресовану та приречену на знищення картину ще зустрічалися в музейній документації. Яким чином вона згодом опинилася у фондах мистецького відділу наукової бібліотеки у Львові, залишається загадкою, але саме це й зберегло її для наступних поколінь. По завершенню всіх відновлюваних робіт картині буде призначене нове місце її постійного експонування. Загалом віднайдення картини «Бій під Крутами» О. Климка можна вважати символічним, оскільки воно відбулось на тлі зростання дослідницького інтересу до вивчення історичних доль крутянців-галичан і виявлення нових наративних і зображальних матеріалів щодо них.

Повертаючись до загальної хронології появи окремих творів живопису, сюжетами яких були події кінця січня 1918 р., не можна оминати увагою абсолютно нетипове полотно відомого українського художника з унікальною творчою біографією — Миколи Бідняка (1930—2000). Ще у дитинстві він втратив обидві руки внаслідок вибуху снаряда часів Другої світової війни. Однак ця трагедія не зламала його духу й він не лише закінчив Провінційний інститут технології та мистецтва у Калгарі, але й почав успішно працювати в різних жанрах і мистецьких техніках, користуючись ногами або тримаючи пензель зубами. 1950—1960-ті роки стали для митця визначальними у виборі тем для його творів. Художник звернувся до героїчного минулого українців і спрямував свою творчість у рідше мистецької розпові-

ді про їхню багатовікову боротьбу за свободу. У 1961 р., імовірно для виставки до 100-річчя від дня смерті Тараса Шевченка, художник створив унікальне полотно «Крути». Воно було й залишається одним із найпривабливіших у корпусі мистецьких творів, присвячених героїчним подіям 1918 р. Робота ні на що не схожа й може вважатися саме творчим осмисленням теми, суто авторською інтерпретацією подій української революції та боротьби за українську державу. Попри тему смерті й загибелі молодих вояків-добровольців, яка присутня в композиції твору у вигляді хрестів на задньому плані картини, вона скоріше є відображенням сили духу тих, хто вижив і продовжив боротьбу. Символічна й навіть метафорична будівля станції на передньому плані картини радше сприймається як храм Світла та Справедливості, ніж як символ суму й жалоби за полеглими. З відновленням незалежності України художник неодноразово приїздив до своєї духовної батьківщини (бо народився і жив у Канаді) й презентував власні твори, у тому числі й полотно «Крути», яке, на жаль, ще залишається маловідомим широкому загалу громадян України [8].

Початок 2000-х рр. позначився появою одразу кількох цікавих праць, присвячених темі Крут. На відміну від реалістичних полотен батального жанру Перфецького та Климка, ці мистецькі твори є саме осмисленням, переосмисленням, приводом для занурення в набагато глибші шари свідомості українця, з якої століттями намагалися стерти пам'ять і про героїчні чини предків, і про високу духовну цінність їхніх втрачених життів, і про силу духу й незламність багатьох поколінь борців за свободу та незалежність власної держави. До творів цієї групи слід віднести картину Василя Корчинського (р.н. 1955) «Крути. Мамині яблука» (2004)⁹, триптих Олесея Солов'я (р.н. 1969) «Бій під Крутами» (2005) [9, с. 95], в якому ліва частина називається «Навала», центральна частина — «Офіра», і права частина — «Оплакування», а також полотно Костянтина Алєнського «Останнє Різдво крутянців» [9, с. 120]. Дві останні роботи були репрезентовані художниками у межах відомого мистецького проекту «Україна від Трипілля до сьогодні в образах сучасних художників», що був представлений тематичними пленерами й звітними виставками у київському Будинку художників, обласних художніх музеях України, картинних галереях і виставкових залах по всій території країни. До цієї ж групи може бути зарахована й картина Святослава Пашука (р.н. 1979) «Крути» (2011)¹⁰, яка часто використовується під час щорічних вшанувань крутянців для унаочнення змісту та історичного значення подій зими 1918 р., як періоду збройної боротьби за незалежність у протистоянні більшовицькій навалі.

Крім традиційних творів образотворчого мистецтва, останнім часом тема Крут усе частіше знаходить своє відображення у роботах художників стріт-арту. З одного боку, це пов'язано з актуалізацією теми боротьби за незалежність на тлі подій анексії

⁹ Художній твір у доступнено в мережі Інтернет. Наприклад, див.: *Український інтерес*. URL: <https://uain.press/interview/vasil-korchinskij-najstrashnishu-nich-ya-prozhiv-na-majdani-1546257/attachment/vasil-korchinskij-1> (дата звернення: 29.10.2025).

¹⁰ Художній твір у доступнено в мережі Інтернет. Наприклад, див.: Молодіжна кампанія «Пам'ятай про Крути». URL: <http://kruty.org.ua/iljustratsiyi/view/12> (дата звернення: 30.10.2025).

Ил. 9. Мурал «Крути» (м. Харков, вул. Фейєрбаха, 1). 2016 р.

Криму та окупації частини Донбасу у 2014 р., а з іншого — з доступністю та широтою впливу на міські спільноти двох українських міст (Харкова та Києва). Розміщені на великих «експозиційних площах» глухих стін будинків, ці твори здатні популяризувати саму історичну тему значно більшому загалу людей. Навіть ті, хто ніколи не цікавився історією подій 1918 р., мав хоча б замислитись: про що йдеться, що там тоді відбулось, яке значення це має для нас теперішніх?

Цікаво, що перший стінопис на тему Крут було створено в Харкові в січні 2016 р. (див. іл. 9). Його розмістили на житловому будинку по вул. Фейєрбаха, 1 (загальний розмір зображення 7 x 5 м). Ініціаторами художньо-громадської акції стали активісти цивільного корпусу «Азов». Оскільки подібних творів в Україні на той час ще не було, організаторам довелося шукати тих, хто зміг би розробити ескіз і втілити його в життя. Автором ідеї композиції став донецький художник, який з початком воєнних дій був змушений виїхати з родиною до Харкова¹¹. Реалізувати проєкт допомагали місцеві харківські колеги, які кілька днів працювали в доволі несприятливих погодних умовах. Для самих митців та організаторів велике значення мало розміщення цього муралу саме в Харкові, щоб розпочати процес переформатування суспільної пам'яті мешканців міста та регіону про історично важливі саме для українців дати. Члени осередку цивільного корпусу «Азов» хотіли своїм заходом донести до місцевих мешканців важливий посил: самопожертва та героїзм юнаків — це не поразка Армії УНР, а її моральна перемога, бо півтисячі українських добровольців змогли зупинити майже вдвіть більшу більшовицьку армію. Промовистою відповіддю на те, наскільки важливо було розмістити мурал саме в Харкові, став акт наруги над зображенням, який відбувся у липні 2016 р. [10].

¹¹ Оскільки на окупованих територіях у митця залишились рідні, його ім'я з міркувань безпеки та на його особисте прохання не розголошується.

Іл. 10. Андрій Пальваль. Мурал «Крути 1918» (м. Київ, вул. Велика Васильківська, 111/113). 2019 р.

деякі епізоди фільму «Крути 1918» (реж. Олексій Шапарев). Стрічка вийшла в прокат 7 лютого 2019 р. Її додатковій промоції мали сприяти стінопис, створений на торцевому боці найближчого до Національного палацу мистецтв «Україна» (Київ) житлового будинку по вул. Великій Васильківській, 111/113 (див. іл. 10), та поширений у міському просторі постер до фільму.

Мурал став спільним проектом творців фільму «Крути 1918», департаменту суспільних комунікацій КМДА, Печерської районної в місті Києві державної адміністрації, громадської організації «Ай лав Юкрейн», проекту «Київські мурали», Farbox та артгрупи «Kailas-V». Безпосереднім автором зображення став художник Андрій Пальваль. Стінопис виконали в доволі стислі терміни: від 17 грудня 2018 р. до 19 січня 2019 р. Попри постійний вплив сонця, вітру, дощу та снігу, а також брудного міського повітря, мурал і сьогодні не втратив своєї яскравості, а головне — актуальності у зв'язку з активною фазою російсько-української війни, в якій українці знову відстоюють свою незалежність, а на фронті знов гинуть молоді й свідомі захисники й захисниці.

До питання використання різних форм вшанування пам'яті загиблих під Крутами в 1918 р. слід додати згадку про мистецьку розробку пам'ятної монети, яку випустив Національний банк України до 80-річчя бою. Авторами ескізів стали відомі українські художники й скульптори Анатолій Куц та Владислав Неверович. Монету було введено в обіг 30 січня 1998 р. і належить вона до серії «Відродження української державності». На аверсі монети по центру зображено тризуб — малий

Зображення облили червоною фарбою та залишили поверх нього напис «9 травня» [11]. Сам факт подібного вандалізму свідчить про серйозну проблему із історичною пам'яттю частини населення міста, яке не бажало розставитися з нав'язаною більшовиками візією української історії, навіть попри всі сучасні воєнно-політичні події.

У 2018 р. до формування належної пам'яті про Крути в молодих українців було залучене наймасовіше з видів мистецтва — кіно. На широкі екрани мав вийти перший фільм українського виробництва про події столітньої давнини. Загальний зміст і питання історичної відповідності у фільмі одразу викликали жваве обговорення в суспільстві. Під тиском істориків авторам навіть довелося перезняти

а

б

Ил. 11. Пам'ятна монета «80-РІЧЧЯ БОЮ ПІД КРУТАМИ. 29.01.1918»: а — аверс. 1998 р.; б — реверс. 1998 р.

Державний Герб України (див. іл. 11а). Він представлений на тлі багатофігурної композиції, яка втілює ідею розстріляного державного відродження: через центр мішені, позначеної на монетному полі трьома концентричними колами, прямує у перспективу колона озброєних юнаків. Ліворуч і праворуч від зображення дати «1918—1998». По колу розміщено написи: вгорі «УКРАЇНА» та внизу у два рядки «2 ГРИВНІ». На реверсі монети розміщена композиція з двох частин (див. іл. 11б). З одного боку представлено фігури крутянців як уособлення тих підрозділів, які виступили на захист УНР у січні 1918 р. З іншого боку — алегоричне зображення більшовицької навали у вигляді простертої руки, яка прокладає шлях кінноті, що атакує. Навколо зображення напис, розділений солярним знаком «80-РІЧЧЯ БОЮ ПІД КРУТАМИ. 29.01.1918».

Нарешті, неможливо не згадати про ідею вшанування подвигу крутянців гідним пам'ятником. Уперше ідея встановлення пам'ятника полеглим була озвучена в березні 1918 р. Спочатку над братським похованням на Аскольдовій могилі було встановлено звичайний дерев'яний хрест. Уже за кілька місяців у київських часописах почали з'являтися публікації про необхідність спорудження у столиці повноцінного пам'ятника загиблим. На заклик лікаря Сергія Коломійцева відгукнулася українська інтелігенція: Дмитро Дорошенко, Сергій Єфремов, донька українського мецената Ганна Келер-Чикаленко, Григорій Коваленко, Володимир Дурадуківський, батьки й учні Першої української гімназії імені Тараса Шевченка та ін. 26 травня 1918 р. газета «Нова Рада» опублікувала статтю під назвою «Про необхідність спорудження в Києві пам'ятника полеглим за незалежність України», яка закінчувалася закликом до влади — «аби міністерство освіти оголосило народну підписку на улаштування монументу забитим в боях з більшовиками українським школярам і студентам та доручило відділові плястичних

Іл. 12. Пам'ятний гранітний хрест «Героям Крут» на меморіальній могилі загиблим під Крутами у парку на Аскольдовій могилі в Києві. 2011 р.

мистецтв справу організації будівництва». З цієї метою, як зазначав у своїй статті Павло Подобєд, було створено спеціальну комісію зі зведення пам'ятника, що мала визначити відповідне місце й опрацювати подані скульпторами проекти. Однак, ні за Центральної Ради, ні за Української Держави Павла Скоропадського задум так і не було реалізовано. Після остаточної поразки Армії УНР у війні з більшовиками могили учасників бою під Крутами були знищені радянською владою [12]. Тіла деяких крутянців згодом були перепоховані родичами на родинних ділянках інших міських кладовищ. Уже після відновлення незалежності в 1990-х рр. у парку на Аскольдовій могилі було встановлено пам'ятний дерев'яний хрест, замінений 2011 р. на новий (див. іл. 12). Це був гранітний хрест, подібний до тих, які встановлювали над могилами загиблих козаків. Крім головного напису «Героям Крут», на хресті також було висічено фразу «Найбільша любов — життя покласти за друзів», хоч насправді крутянці наклали головами за українську державу. Пояснити такий казус можна лише особливостями політики пам'яті того часу, коли головою держави був Віктор Янукович — проросійськи орієнтований політик. Водночас варто наголосити, що цей своєрідний пам'ятний знак правильніше було б назвати кенотафом, ніж традиційним надгробком над реальною могилою чи повноцінним пам'ятником, як витвором пластичного мистецтва, покликаного й осмислити історичні події, й вшанувати пам'ять загиблих.

На сьогодні, крім уже згаданого проекту пам'ятної стели на фасаді Академічного дому у Львові, відомо про такий же нереалізований проект пам'ятника,

Іл. 13. Валентин Сімянцев (Сім'янцев). Проект пам'ятника крутянцям, XX ст.

Іл. 14. «Меморіал пам'яті героїв Крут» біля села Пам'ятне Борзнянського району Чернігівської області. 2006 р.

автором якого був український скульптор Валентин Сімянцев (Сім'янцев) — колишній сотник Армії УНР, учасник Першого зимового походу та лицар Залізного хреста Армії УНР, який після поразки Української революції опинився в еміграції у Чехії, потім у Німеччині, а згодом у США. Встановити де, коли й з якої нагоди він взявся за цю ідею, не вдалося. Аналізуючи єдину збережену світлинку цього твору, можна припустити, що автор хотів засвідчити історичну тяглість боротьби українців різних часів за свободу. Скульптор запропонував зобразити двофігурну композицію, де за постаттю студента-крутянца мала стояти фігура гетьмана Івана Мазепи (на це вказувала її характерна іконографія) (див. іл. 13). Сучасне місце знаходження моделі залишається невстановленим. Таким чином, єдиним пам'ятником січневим подіям 1918 року залишається «Меморіал пам'яті героїв Крут», встановлений біля с. Пам'ятне Борзнянського району Чернігівської області. До складу комплексу входять 7-метрова могила-курган, увінчана 10-метровою колоною (див. іл. 14), що нагадує аналогічні елементи головного

¹² Інформація з відкритих джерел.

корпусу Університету святого Володимира й символізує колишній статус юних вояків, капличка, штучне озеро у формі хреста, та кілька залізничних вагонів часів Української революції, в яких розміщено невеличкий музей.

Авторами пам'ятника стали скульптор Анатолій Гайдамака й архітектор Володимир Павленко. Офіційне відкриття комплексу, яке здійснив Президент України Віктор Ющенко, відбулось 25 серпня 2006 р.

На початку 2000-х рр. на Лук'янівському кладовищі у Києві на знак пошани крутянців встановили гранітний хрест. Натомість згодом науковці спростували існування під ним реального поховання Володимира Наумовича та Володимира Шульгина. Утім, пам'ятник і досі залишається місцем пам'яті.

Поза межами української столиці спроба встановити пам'ятний знак «студентам-героям, що віддали своє життя за рідну землю, за свободу, за Україну», була здійснена 29 січня 2006 р. в Харкові. Ініціатором цього заходу була Харківська обласна організація партії «Пора». Зв'язок пам'ятного знаку з цим містом представники партійного осередку пояснювали тим, що серед полеглих юнаків були й харків'яни. У 2007 р. знак був демонтований невідомими, проте згодом його повернули на місце. У грудні 2009 р. через негоду й неякісне кріплення пам'ятник упав, після чого його передали на зберігання місцевому осередку «ВО Свобода»¹².

Цілоком окремою темою, яка заслуговує на спеціальне висвітлення, є репрезентація учасників подій під Крутами та факту перепоховання загиблих на Аскольдовій могилі у Києві у збережених кінофотодокументах. Віднайдені індивідуальні й збірні світліни, листівки з фотопортретами крутянців, фотографії поховальної процесії 19 березня 1918 р., а також поки не віднайдені кадри тогочасної кінохроніки, є тими реальними свідченнями, які дозволяють нам персоніфікувати події 100-літньої давнини й надати пам'яті про них індивідуального виміру. Дослідником цієї групи джерел, аналіз якої не входить до наших завдань, є Віталій Скальський [13]. Тож усім зацікавленим варто звернутися до публікацій історика та ознайомитися з результатами його наукових пошуків.

Таким чином, підсумовуючи все вищезазначене, можемо говорити про створений українськими митцями упродовж 1918—2025 рр. доволі значний корпус різножанрових творів, присвячених подіям під Крутами та їх учасникам. Особливе значення має той факт, що до його творців належало чимало не просто сучасників подій, але безпосередніх учасників Української революції. Ці люди, як і ті крутянці, яким вдалось вижити, усе своє життя продовжували боротьбу за визволення України та відновлення її незалежності. Тема Крут і жертвності полеглих розкрита майже всіма жанрами образотворчого мистецтва, а також творами художньої літератури, музики й кіно. Цілоком імовірно, що у майбутньому її інтерпретація буде відбуватися як у напрямку розширення жанрового розмаїття, так і в напрямку розробки нових візуальних форм.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Liubovets, O.M., Berezovskyi, O.M., Butko, S.V., Tyshchenko, A.O. & Tsybal, I.V. (Comps.). *Bii pid Krutamy v natsionalnii pamiaty: Zbirnyk dokumentiv i materialiv*. Kyiv, 2013 [in Ukrainian].
[Бій під Крутами в національній пам'яті: Збірник документів і матеріалів / Упорядники О.М. Любовець (керівник), О.М. Березовський, С.В. Бутко, А.О. Тищенко, І.В. Цимбал. Київ: ДП НБУ «Пріоритети», 2013. 288 с.].
2. Tynchenko, Ya. *Etiudy pro Kruty. Novi heroï, stari mify ta poshuk pokhovan. Ukrainskyi tyzhden*. 24.01.2023. URL: <https://tyzhden.ua/etiudy-pro-kruty-novi-heroï-stari-mify-ta-poshuk-pokhovan/> [in Ukrainian].
[Тинченко Я. Етюди про Крути. Нові герої, старі міфи та пошук поховань. *Український тиждень*. 24.01.2023. URL: <https://tyzhden.ua/etiudy-pro-kruty-novi-heroï-stari-mify-ta-poshuk-pokhovan/> (дата звернення: 30.10.2025)].
3. Zinkevych, O. & Zinkevych, N. (Comps.). *Kruty: Zbirka u pamiat heroïv Krut*. Kyiv, 2008 [in Ukrainian].
[Крути: Збірка у пам'ять героїв Крут / Упоряд. Зінкевич О., Зінкевич Н., Київ: Смолоскип, 2008. 422 с.].
4. Khiora, O. *Iz dolotom proty Kremliya: Povstanska hrafiika Nila Khasevycha. Bird In Flight*. 24.08.2022. URL: <https://birdinflight.com/nathnennya-2/20220823-nil-hasevych.html> [in Ukrainian].
[Хіора О. Із долотом проти Кремля: Повстанська графіка Ніла Хасевича. *Bird In Flight*. 24.08.2022. URL: <https://birdinflight.com/nathnennya-2/20220823-nil-hasevych.html> (дата звернення: 11.10.2025)].
5. Zhuravel, Yu. *Vutvy za zemliu ridnu*. Rivne, 2016 [in Ukrainian].
[Журавель Ю. Битви за землю рідну. Рівне: Видавництво «Діти підземелля», 2016. 48 с.].
6. Reins, M. (Ed.). *Perfetskyi. Iliustrovana monohrafiia*. B.m., 2021. URL: <https://rains-house.com/perfecky/> [in Ukrainian].
[Перфецький Ілюстрована монографія / гол. ред. В. Рейнс. Б.м., 2021. 161 с. URL: <https://rains-house.com/perfecky/> (дата звернення: 22.08.2025)].
7. Tereshchuk, N. *Kartyna "Bii pid Krutamy" — rovernennia cherez 80 rokiv. Radio Svoboda*. 30.09.2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/kartyna-bij-pid-krutamy-oleksandr-klymko/30191614.html> [in Ukrainian].
[Терещук Г. Картина «Бій під Крутами» — повернення через 80 років. *Radio Svoboda*. 30.09.2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/kartyna-bij-pid-krutamy-oleksandr-klymko/30191614.html>].
8. Marychevskyi, M. (Ed.). *Mykola Bidniak. Albom*. Kyiv, 2000 [in Ukrainian].
[Микола Бідняк. Альбом / За ред. М. Маричевського. Київ, 2000. 80 с.].
9. *Ukraina vid Trypillia do sohodennia v obrazakh suchasnykh khudozhnykiv. Druha vseukrainska vystavka. Dniu nauky prysviachuietsia (20.01—5.02.2006)*. Kataloh. Kyiv, 2007 [in Ukrainian].
[Україна від Трипілля до сьогодення в образах сучасних художників. Друга всеукраїнська виставка. Дню науки присвячується (20.01—5.02.2006). Каталог. Київ: НСХУ, 2007. 148 с.].
10. Noskov, V. *U Kharkovi stvoryly mural na chest Heroïv Krut. Radio Svoboda*. 29.01.2016. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27519495.html> [in Ukrainian].
[Носков В. У Харкові створили mural на честь Героїв Крут. *Radio Svoboda*. 29.01.2016. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27519495.html> (дата звернення: 12.10.2025)].
11. *Nevidomi oblyly farboiu mural Heroïam Krut, shcho na budivli po vulytsi Feierbakha u Moskovskomu raioni Kharkova. Ukrinform*. 10.05.2017. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2224880-u-harkovi-poskodili-mural-geroam-krut.html> [in Ukrainian].

- [Невідомі облили фарбою мурал Героям Крут, що на будівлі по вулиці Фейербаха у Московському районі Харкова. *Ukrinform*. 10.05.2017. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2224880-u-harkovi-poskodili-mural-geroam-krut.html> (дата звернення: 29.09.2025)].
12. Podobied, P. Koho y na shcho nadykhaly heroï Krut. *Ukrainskyi tyzhden*. 29.01.2012. URL: <https://tyzhden.ua/koho-j-na-shcho-nadykhaly-heroï-krut/> [in Ukrainian]. [Подобєд П. Кого й на що надихали герої Крут. *Український тиждень*. 29.01.2012. URL: <https://tyzhden.ua/koho-j-na-shcho-nadykhaly-heroï-krut/> (дата звернення: 15.10.2025)].
13. Skalskyi, V. Fotodzherela: ne plutaty pokhoron zhertv bilshovykiv ta pokhoron heroïv Krut (berezen 1918 r.). *LIKBEZ. Istorychnyi front*. 31.01.2017. URL: <http://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-fotodzherela-ne-plutaty-pohoron-zhertv-bilshovykiv-ta-pohoron-geroyiv-krut-berezen-1918-r.html> [in Ukrainian]. [Скальський В. Фотоджерела: не плутати похорон жертв більшовиків та похорон героїв Крут (березень 1918 р.). *ЛІКБЕЗ. Історичний фронт*. 31.01.2017. URL: <http://likbez.org.ua/ua/ukrayinska-fotodzherela-ne-plutaty-pohoron-zhertv-bilshovykiv-ta-pohoron-geroyiv-krut-berezen-1918-r.html> (дата звернення: 14.09.2025)].

Надійшла / Received 09.11.2025

Olha KOVALEVSKA

Doctor of Historical Sciences, Professor, Leading Researcher
National Preserve “Kyiv Pechersk Lavra” (Kyiv, Ukraine)
o_kovalevska2013@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4857-3388>

EVENTS OF 1918 CLOSE TO KRUTY AND THEIR
PARTICIPANTS IN THE INTERPRETATION
OF UKRAINIAN ARTISTS: INFORMATIONAL,
EMOTIVE, AND COMMEMORATIVE COMPONENTS

The purpose of the article is to review, characterize, and demonstrate the corpus of artistic works dedicated to the events at Kruty and their participants; to represent their informative potential, emotive functions, and commemorative components that contribute to preserving the collective memory of the events of January 29, 1918, and also to constructing historical perceptions of those events among modern generations of Ukrainians. **The source base** contains a complex of currently identified artistic works and visual materials, namely graphics and graphic design, painting, and plastic arts. **The historiography** of the topic is limited compared to the factual historiography of the issue, represented by only a few specialized studies and publicistic articles by such authors as P. Podobied, V. Skalskyi, and others. **The research methodology** is based on the principles of historicism, consistency, and impartiality, utilizing a source-study approach and methods of specialized historical disciplines, including heuristics, retrospection, comparison, and iconography. **The scientific novelty** of the article lies in the fact that, for the first time, it analyzes several groups of visual sources created during 1918—2025, which reflect both the real events at Kruty in 1918 and public perceptions of them; it demonstrates the informational, emotive, and commemorative components of artistic interpretations. **The research results** demonstrate the ability of artworks to reflect the essence of historical events, facilitate the visual construction of public memory, and evoke corresponding emotions, which helps their integration into educational, national-patriotic, and formative activities significant in the context of war.

Keywords: *Kruty, Kruty heroes (Krutyantsi), painting, graphics, murals, numismatic sources, photo documents, audiovisual sources (cinema), culture of memory.*